

Inhoud

Inleiding 11

1 Van de wieg tot het graf 19

Waarom onze relatie met geld begint, waarom geld zowel een drug als een hulpmiddel is, waarom we het zo vreselijk vinden om geld beschadigd of vernietigd te zien worden en hoe geld onze angst voor de dood op afstand houdt.

2 Geld in handen hebben 43

Waarom we zo gehecht zijn aan vertrouwde vormen van geld, waarom we denken dat munten groter zijn dan ze in werkelijkheid zijn, waarom het helpt om humeurig te zijn als je je niet wilt laten afzetten en waarom je misschien beter met contant geld kunt betalen dan met een pas.

3 Mentale rekeningen 69

Hoe het komt dat hoe meer iets kost hoe makkelijker we met geld zijn, waarom iedereen psychologische geldbuidels zou moeten gebruiken en hoe budgetmaatschappijen zichzelf een hoop ellende hadden kunnen besparen.

4 Hebben en vasthouden 81

Waarom onze ergernis over financieel verlies groter is dan ons plezier over winst, hoe apen in Puerto Rico een onderzoeker

hielpen inzicht te krijgen in de financiële crisis en waarom het niet verstandig is om elke week dezelfde lotnummers te kiezen.

5 Zolang de prijs maar goed is 95

Waarom een hoge prijs geen garantie is voor kwaliteit, waarom ons brein een wijnsnob is, waarom we soms liever meer betalen dan nodig is, waarom we ons niet in de luren moeten laten leggen door 'gemiddelde prijzen' en waarom je nooit een restaurant moet beginnen met de naam Zero.

5½ Kleingeld 125

Tips voor bedienend personeel, waarom een lichte aanraking het beste is, en het probleem van de gedeelde rekening.

6 Geld de grote motivator? 133

Hoe geld ervoor zorgt dat je gaat rennen om de trein te halen, waarom het tot wisselende resultaten leidt als je kinderen betaalt om hun examens beter te maken, waarom het alleen de moeite waard is met financiële prikkels te werken als je die op de lange termijn kunt betalen en waarom kleine bedragen mensen kunnen helpen te stoppen met drugs en sigaretten.

7 Eerlijke beloningen 161

Waarom iemand tijdens zijn pauze misschien sneller naar de Playboy grijpt als je hem betaalt, waarom complimenten vaak meer motiveren dan geld (al moet je het niet overdrijven), waarom je vrienden nooit voor een gunst moet betalen en waarom het Engelse nationale elftal met penalty's altijd verliest.

8 Geldtips voor bankiers 187

Waarom je je portemonnee beter niet kunt legen in het bijzijn van je vrienden, waarom het beledigend kan zijn om duizenden euro's cadeau te krijgen en waarom bonussen misschien wel averechts werken.

9 Money, money, money 199

Waarom sommige mensen een heleboel hebben, waarom de meeste mensen meer willen, waarom we nooit genoeg hebben en hoe het ons (soms) gelukkiger kan maken om meer te bezitten.

10 Armoedig denken 225

Waarom armoede voor een lager IQ kan zorgen en ertoe kan leiden dat we slechte financiële beslissingen nemen, en waarom we weinig medeleven van anderen zullen ervaren.

11 Slecht geld 247

Waarom rijke mensen op de Titanic als eersten in de reddingsboten sprongen, waarom afgunst soms verkeerd is maar niet altijd, waarom we liegen als het om geld gaat (zolang het een aanzienlijk bedrag betreft) en waarom sommige mensen de neiging niet kunnen weerstaan om geld weg te gooien.

12 Goed geld 287

Waarom het weggeven van geld (en zelfs het betalen van belastingen) ons gelukkiger maakt, waarom we vrijgevege miljonairs niet altijd mogen en waarom liefdadigheidscampagnes misschien wel succesvoller zijn met minder knappe kinderen.

13 Een appeltje voor de dorst 311

Waarom je misschien wel meer zou kunnen sparen als je Duits sprak, wat Odysseus ons kan leren over sparen en hoe spaarvarkens helpen in de strijd tegen malaria.

14 Het genoeg van geld uitgeven 335

Waarom je, als je van het leven wilt genieten, je geld beter kunt uitgeven aan ervaringen dan aan spullen (terwijl je jezelf wel wat troostshoppen gunt), waarom het misschien niet buitensporig is om prosciutto van hoge kwaliteit te kopen die je helemaal niet nodig hebt en waarom je beter niet kunt weten wat je per uur verdient.

15 Geldtips 347

Leestips 351

Dankwoord 353

Noten 355

Register 379

Inleiding

Op de avond van 23 augustus 1994 brandde er in een kleine, afgelegen schuur op het eiland Jura, dat deel uitmaakt van de Schotse Binnen-Hebriden, een vuur. Als je naar binnen was gegaan, had je misschien gedacht dat er een krantenarchief in de as werd gelegd. Er stonden pakken gedrukt papier in lichterlaaie en rook en as dwarrelden omhoog.

Het zou je ook zijn opgevallen dat er iets merkwaardigs was aan de manier waarop het papier in brand vloog. Het duurde even voordat het vlam vatte, en het verbrandde vervolgens langzaam. Uiteindelijk zou je hebben beseft dat het papier compacter was dan dun krantenpapier en ook veel kleiner dan krantenpagina's. Vervolgens was je misschien een afgescheurd hoekje opgevallen dat in een hete luchtstroom langs je heen dwarrelde. Was dat geen afbeelding van de tiara van de koningin? Sterker nog, lagen daar geen briefjes van vijftig Britse pond op het vuur? En niet een paar, maar vele honderden?

Waarvan je op die augustusavond, ruim twintig jaar geleden, getuige zou zijn geweest, was de verbranding van 1 miljoen pond. De hele onderneming nam net iets meer dan een uur in beslag – 67 minuten om precies te zijn. Ruim een uur om de droom van elke loterijspeler in de as te leggen.

De twee mannen die verantwoordelijk waren voor het

vuur waren de leden van de band The KLF. Zij hadden het geld begin jaren negentig verdiend met dancetracks als 'Justified and Ancient' en '3 a.m. Eternal'. Ze hadden hun buik vol van de muzikwereld en waren kunst gaan maken. Voor hen was het verbranden van het miljoen een vorm van conceptuele kunst. Aanvankelijk waren ze van plan geweest papiergeld op een houten raamwerk te spijkeren, maar als bevestiging van het taboe dat ze aan de orde wilden stellen konden ze geen galerie vinden die het kunstwerk tentoon wilde stellen. Dus kwamen ze op een ander idee.

Gewoon het geld verbranden.

Het hele proces werd vastgelegd op video. De beelden zijn te zien op YouTube. De twee leden van The KLF zijn, hoe kan het ook anders, gekleed in het zwart. Eerst halen ze een voor een briefjes van 50 pond uit een bundel, die ze achteloos in het vuur gooien, bijna alsof ze eendjes brood voeren. Jimmy Cauty verfrommelt elk briefje voor hij het prijsgeeft aan de vlammen; Bill Drummond gooit de bankbiljetten als een frisbee in de vuurzee. De briefjes verbranden langzaam. Sommige vliegen uit het vuur en moeten worden opgepakt en weer teruggegooid. Na een tijdje beseffen de leden van K Foundation, zoals ze zich intussen zijn gaan noemen, dat het uren zal duren als ze met deze snelheid doorgaan. Dus zetten ze een tandje bij door armen vol papiergeld tegelijk de vlammen in te gooien.

Ondanks het feit dat alles is gefilmd, waren er verdenkingen dat het één grote stunt was geweest. Wie verbrandt er nou zoveel geld? Om het ongelijk van de twijfelaars te bewijzen liet K Foundation de resten van het vuur testen in een laboratorium. Daar werd bevestigd dat het inderdaad om de as van een grote hoeveelheid papiergeld ging.

Het hele gebeuren verliep volgens plan, maar de bandleden waren totaal niet voorbereid op de vijandige reacties. Mensen vonden het verschrikkelijk wat ze hadden gedaan en

vroegen zich af waarom ze het geld niet aan een goed doel hadden gegeven als ze het zelf niet wilden hebben. Velen noemden de mannen egoïstisch en dom.

Nadat we Cauty en Drummond in het filmpje een paar minuten geld hebben zien verbranden, willen we allemaal weten waaróm ze het hebben gedaan. Goed, het was kunst, maar wat wilden ze ermee zeggen?

Verbazend genoeg kost het de twee mannen in de vele interviews die ze door de jaren heen hebben gegeven (en die ook op YouTube zijn te zien) moeite die vraag te beantwoorden; ze komen onsamenhangend en verward over en lijken zelf niet helemaal overtuigd te zijn.

In de officiële documentaire geeft Jimmy Cauty toe dat het misschien zinloos was wat ze hadden gedaan, dat het hoogst discutabel is of er sprake was van een kunstwerk. ‘Het gaat misschien ver voorbij het grijze gebied.’ Je hoort hem wanhopig naar woorden zoeken.

In een televisie-interview zegt Bill Drummond: ‘We hadden het geld best kunnen gebruiken.’ Cauty en hij hadden samen zes kinderen. Het enige wat hij daaraan toe wist te voegen, was: ‘Maar we wilden het liever verbranden.’ Wanneer hem vervolgens wordt gevraagd hoe het was om de briefjes in het vuur te gooien, zegt hij dat hij zich als verdoofd voelde en dat het alleen maar mogelijk was geweest op de automatische piloot. ‘Als je over elke 50 pond of over elk geldbundeltje gaat nadenken...’ en zijn stem sterft weg, bijna alsof hij de herinnering niet kan verdragen.¹

Toch houdt Drummond vol dat ze niet echt iets hebben vernietigd. ‘Er is alleen een stapel papier minder. Er is niet minder brood in de wereld, of minder appels.’²

Deze ogenschijnlijk onbetwistbare uitspraak raakt de kern van de zaak, en verklaart waarom zoveel mensen woest waren om wat Cauty en Drummond hadden gedaan. Want hoewel er inderdaad geen brood en appels verloren gingen, werd er

wel degelijk iets vernietigd: de mogelijkheid van brood en appels, om precies te zijn brood en appels ter waarde van 1 miljoen Britse pond. Eten waarmee mensen gevoed hadden kunnen worden.

Wat ook werd vernietigd was de mogelijkheid om bomen te planten waaraan appels hadden kunnen groeien, of om een bakkerij te bouwen om brood te bakken – of de mogelijkheid om mensen in dienst te nemen die dat konden doen, wat door de jaren heen misschien wel had geresulteerd in de productie van véle miljoenen ponden aan voedingsmiddelen.

En ook daar houdt het niet op. Iedereen die de film met het brandende geld ziet, denkt aan wat hij of zij er zelf mee had kunnen kopen. Een nieuw huis. Een nieuwe auto. Alle schulden afbetalen. De mogelijkheid een bedrijf te beginnen. De mogelijkheid om familie en vrienden te helpen. De kans om een wereldreis te maken. Hulp aan duizenden kinderen uit een arm land. Een bijdrage aan een project om het regenwoud te redden.

Het zou anders zijn geweest als Cauty en Drummond een object ter waarde van 1 miljoen pond in brand hadden gestoken. In dat geval zou alléén dat specifieke voorwerp – een schilderij, een jacht, een kostbaar sieraad – verloren zijn gegaan. En niet iedereen zou het mooi of waardevol hebben gevonden.

Als ze het geld erdoorheen hadden gejaagd op de manier waarop rocksterren dat traditiegetrouw doen – een hotel in puin slaan of het volledig opsnuiven – zouden mensen ongetwijfeld de buitensporige verspilling hebben betreurd, maar zou er veel minder ophef zijn geweest. En als ze het geld alleen maar hadden opgepot of op een rekening met een hoge rente hadden gezet of hadden geïnvesteerd (en mogelijk verloren) op de aandelenmarkt, zouden weinig mensen daarvan wakker hebben gelegen. Terwijl ze natuurlijk zouden zijn toegejuicht als ze het hadden weggegeven.

Het punt is niet dat de twee mannen 1 miljoen pond hadden en vervolgens niet meer. Waar het om gaat is dat het gigantische bedrag níets opleverde. Alle mogelijkheden die inherent waren aan het geld – niet alleen voor hen maar voor ons allemaal – gingen verloren.

Hierin ligt de buitengewone macht besloten die geld over ons heeft. In stukjes papier, stukjes metaal en getallen op een scherm (die op zichzelf waardeloos zijn) hebben we de belofte geïnvesteerd van heel veel dingen die voor ons belangrijk zijn. En daar komt bij dat die belofte, en het vertrouwen dat we erin hebben, die ontelbare belangrijke dingen tot leven wekt. Het is pure magie. Iets abstracts en virtueels, iets wat voortkomt uit onze gedachten, helpt ons de dingen te scheppen die we nodig hebben en willen.

Het is deze eigenschap van geld die de daad van Cauty en Drummond zo aanstootgevend, zo schandelijk maakt – een taboe zelfs. Als we geld beschadigen of vernietigen, tasten we niet alleen het fundament van de moderne menselijke maatschappij aan, maar raken we bijna aan de essentie van de hedendaagse mens.

Want we zijn ten diepste psychologische wezens – onze geest en ons verstand maken ons tot wie we zijn – en geld is een mentale constructie die enkel in onze gedachten bestaat maar waar we voor de meeste levensbehoeften afhankelijk van zijn.

En toch zijn de meesten van ons geneigd geld te verachten. Als het kon, zouden we zonder willen doen, en we voelen ons aangetrokken tot samenlevingen, zowel bestaande als denkbeeldige, die het ogenschijnlijk niet nodig hebben. Neem de volgende passage uit *Typee*, een geïllustreerd reisverhaal van Herman Melville uit 1846. Wie zou er niet in dit aardse paradijs willen leven?

Er waren niet die duizenden bronnen van irritatie die de vindingrijkheid van de beschaafde mensen heeft geschapen om zijn eigen geluk te verstoren. Er waren geen executies van hypotheken, geen bezwaarschriften, geen onbetaalde rekeningen, geen ereschulden in Typee; geen onredelijke kleermakers en schoenmakers die er meedogenloos op aandrongen te worden betaald; geen schuldeisers van welke pluimage ook; geen advocaten om onenigheid te stoken en hun cliënten in hun ruzies bij te staan; geen arme familieleden die voortdurend de logeerkamer in beslag namen en ervoor zorgden dat er bijna geen ruimte aan tafel was; geen behoeftige weduwen met dankzij de armzalige liefdadigheid halfverhongerde kinderen; geen bedelaars, geen gevangenen voor schuldenaars, geen trotse en halfhartige rijkaards in Typee; om het allemaal in één woord samen te vatten – geen Geld!

Melville belandde in Typee, een echt bestaande plek op een eiland in de Stille Zuidzee, waar hij achterbleef toen zijn schip vertrok. Maar ondanks alle bekoringen waarover Melville zo dierbaar vertelde en waarover hij fantaseerde – het boek is een mengeling van feit en fictie –, verlangde hij er voortdurend naar om te ontkomen, om weer terug te gaan naar de beschaving, terug naar de samenleving die hij kende, en daaruit voortvloeiend: terug naar geld.

Zo gaat het ook bij ons. We hebben onszelf verbannen uit vermeende geldloze paradijzen als Typee. En als we ernaar willen terugkeren of zouden proberen ze opnieuw te creëren (zoals mijn oude vriend Dyan Evans onlangs deed toen hij in Schotland een autarkische samenleving stichtte, waar de dingen niet helemaal volgens plan verliepen)³, snappen we niet wat er aan de hand is. De ellende in onze maatschappij wordt niet veroorzaakt door geld op zich, maar door de manier waarop we het gebruiken. Dus hoe kunnen we er allemaal voor zorgen dat we goede dingen met geld doen en geen slechte?